

ТЕХНОЛОГІЯ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ: КРИМСЬКИЙ ВАРІАНТ

В. П. Горбулін, Є. П. Буравльов

Після того, як вгамувалися пристрасті, розбурхані Помаранчевою революцією та революціями Троянд і Тюльпанів, певні фахівці почали приміряти до цих соціально-політичних подій сучасні наукові теорії. Саме у цей час (травень 2006 р.) у Москві на засіданні клубу «Красная площадь», який проходив за підтримки фонду «Содействие предпринимательству», відбулося представницьке зібрання, де була розглянута проблема «Новый мировой беспорядок: жизнь на грани хаоса». З доповіддю виступила завідувачка сектором соціальної філософії Інституту філософії РАН В. Г. Федотова, а співдоповідачем – заступник директора Інституту проблем математики ім. Келдиша Г. Г. Малинецький. Вони озвучили думку, що в практиці існують моделі керованого та доведеного до певного ступеня хаосу, які США вже використовували для розвалу комунізму, а також проти СРСР, СНД, Китаю тощо.

Особлива увага була привернута до того, що методичний підхід так званого керованого хаосу безпосередньо використовувався при «кольорових» революціях і може бути «застосований у відносинах з опонентами в Україні». Доповідач, посилаючись на свою книжку «Хорошее общество», запропонувала для розгляду серед сценаріїв розвитку так звані «сценарії-тренди, що вловлюють можливу тенденцію руйнації звичної лінії процесу в точці біфуркації з подальшим переходом на новий аттрактор, тобто процес з іншими законами розвитку».

Це дає можливість констатувати, що нині політичні технологи вже спеціально розглядають штучно створювані моделі (*сценарії-тренди*), які можуть використовуватися у первинній дестабілізації соціально-політичного стану державної системи. Така дестабілізація може розглядатися, наприклад, у Криму з подальшим переведенням до зовні керованого у потрібному напрямі стану і, нарешті, до такого, в якому все ще перебуває Придністров'я і донедавна були Абхазія та Південна Осетія.

Наукові засади щодо можливого керування хаосом

Моделі керованого або обмеженого та доведеного до певного ступеня хаосу, про які йдеться, базуються на теоретичному надбанні фізико-хіміка і філософа Іллі Пригожина, що саме за свої фундаментальні праці отримав Нобелівське лауреатство. Роботи вченого піднімають на центральне місце у теорії хаосу поняття складності і висвітлюють еволюцію утворення впорядкованості у відкритих системах, що

Горбулін Володимир Павлович – доктор технічних наук, академік НАН України

Буравльов Євгеній Павлович – кандидат технічних наук, головний науковий співробітник Інституту проблем національної безпеки

перебували у неврівноваженому стані. Такі процеси, на думку вченого, відбуваються внаслідок протікання у відкритій системі самовідтворювальних процесів. Йдеться про динамічний перехід неврівноваженої системи до нового стану, який може бути більш «бажаним» або, навпаки, – «небажаним» [1].

Відомо, що показником, який характеризує стан системи, є величина ентропії (міри впорядкованості або невпорядкованості системи), а будь-які процеси, що відбуваються в системах, викликають її зміну. Водночас динаміка змін ентропії, а відтак і міри впорядкованості, корінним чином залежать від природи самих систем. До так званих «закритих» і наближених до них «квазізакритих» систем у соціально-політичному сенсі можна віднести авторитарні і подібні до них недемократичні (у тому числі і диктаторські) режими, що функціонують за принципами закритих систем, для яких характерна врівноважена термодинаміка (ентропія системи прагне досягнути нуля – жорсткого порядку).

До відкритих і «квазівідкритих» систем відносять соціально-політичні лади демократичних та наближених до них країн з досить розвиненими принципами народовладдя. У цих системах закладені принципи неврівноваженої термодинаміки (утворюється від'ємна ентропія). Тобто принципи функціонування закритих (включаючи наближені до них «квазізакриті») та відкритих (включаючи наближені до них «квазівідкриті») систем суттєво різняться між собою.

Системологічний аналіз фахівців з цієї сфери знань дає змогу стверджувати, що зростання ентропії (зменшення впорядкованості і відповідно – збільшення хаосу), у тому числі і в соціально-економічній, і політичній системі, має посилювати в цілому загострення в ній нестійкого стану. Наслідком такої нестійкості при досягненні певної межі може статися еволюційна трансформація (флуктуативний перехід від існуючого до нового стану), що зазвичай відбувається через так звані точки біфуркації. В цих точках є кілька шляхів розвитку. У точках біфуркації система мов би «обирає» (під супроводом обставин або зовнішнього впливу), куди їй іти далі.

На відміну від зазначених точок біфуркації, так звані «атрактори» як би утримують систему

у полі свого тяжіння і підтягують її до вже згаданих шляхів, якими система має «прямувати» на якісно новий рівень. Атрактори своєю здатністю утримувати систему в «полі тяжіння» виконують в ній, так би мовити, функції своєрідних «центрів мети». Тому, коли у соціально-економічній системі втрачаються механізми, що приводять її до чітко визначеної мети (національні інтереси, ідея), а вона лише функціонує за короткостроковими або навіть груповими цілями (від виборів до виборів), починає втрачатися поле тяжіння, ще більше загострюється нестабільність, і виникає висока вірогідність вже згаданого флуктуативного переходу (можливо і в небажаному напрямі).

Технології керування або дестабілізації

Зазначену теоретичну основу, що представлена тут у дуже спрощеному вигляді, досить ретельно вивчали і плідно опрацьовували фахівці з міждисциплінарних питань як на заході, так і на сході. Йдеться про ряд дослідників, серед яких є і велика кількість, наприклад, військових, учених, дипломатів з Інституту складності у Санта-Фе (США). Так, відомими фахівцями в науковому середовищі, які безпосередньо займалися проблемою керованого хаосу, є М. Гельман, С. Манн, Г. Манн. Досить велика група фахівців, і теж із секретним спрямуванням, працює і в Росії.

На думку фахівців, роботи за цим профілем значно поширилися, а відтак і вплинули на наслідки останнього етапу розвитку, що відбувався в умовах кардинального переформатування світового політико-економічного простору. Цей етап розпочався ще у 90-х роках ХХ сторіччя після розпаду СРСР та заснованого ним Варшавського блоку. Наслідком такої події стало порушення врівноваженості у світовій двополосній системі. Нині США поки що лишається одноосібним світовим лідером, але дедалі чіткіше проявляється тенденція (під впливом зростаючої неврівноваженості у світі) щодо послаблення лідерства і появи на політико-економічному полі нових, досить вагомих точок росту, а саме: країни заходу – ЄС; країни сходу – Китай, Японія, Індія, Росія.

Такі потужні світові трансформації і пов'язані з ними «турбуленції» істотно посилюють ризики виникнення світових кризових явищ

і загострення нестабільного стану в країнах, що розвиваються. Сьогодні це ще більше підсилюється зростаючим дефіцитом природних ресурсів у світі, і насамперед енергетичних. Ресурси починають накладати обмеження на звичну динаміку функціонування світового лідера та еволюцію розвитку згаданих точок росту. Адже фактор ресурсозабезпечення, разом з політичною доцільністю, починає відігравати ключову роль у формуванні зовнішньої і внутрішньої політики.

У свою чергу, це дуже впливає на умови, в яких перебувають економіки країн, що розвиваються. Тобто утворюється атрактор, який приєднує до вже існуючого потенціалу традиційної конкуренції за життєвий (політичний, економічний, екологічний та інформаційний тощо) простір ще і додатковий потенціал жорсткої конкурентної боротьби за частку світових ресурсів. За таких умов країни, які володіють надлишками природних ресурсів або їх позбавлені, але мають певні наміри щодо територій/ресурсів, які належать іншим країнам, часто починають запроваджувати експансіоністські прийоми, загострюючи в окремих регіонах планети штучні виклики, що ще більше збудують світовий політико-економічний простір. Про це свідчать численні події на Близькому Сході, а також останні події, пов'язані з російсько-грузинським військовим конфліктом.

Ці нові прояви і викликані ними зміни в навколишньому світі посилюють цілеспрямовану діяльність учених і фахівців з безпеки щодо пошуку нових теоретичних положень і дійових підходів, які описували б шляхи подолання згаданих викликів, збурень і ризиків. Окрім того, проводяться роботи і щодо створення нових політико-технологічних прийомів з використанням, у певних цілях, виникаючого хаотичного стану. Спусковим механізмом, що поновив і спростив умови для його більш широкого застосування, на думку фахівців, стало рішення міжнародної спільноти з приводу надання незалежності від Сербії анклаву Косово.

Тут слід особливо відзначити певні розбіжності у можливому протіканні подій, що вже сформувалися за умов використання «технології» керованого хаосу, запропонованої фахівцями із США, та сценарія-тренду, запропонованого їх російськими колегами. Так, «технології» керованого хаосу (кольорові революції) мають

завершуватися конституційним (несиловим) приходом до влади «харизматичної» політичної сили, яка і має реалізовувати засади відкритої демократичної політики. Американські фахівці визначили, що реалізація моделі керованого або обмеженого та доведеного до певного ступеня хаосу потребує суттєвої матеріальної підтримки як самих дій з переформатування існуючого соціально-політичного простору, так і становлення з подальшим ефективним функціонуванням згаданої харизматичної сили.

На відміну від цього, сценарій-тренд, запропонований російськими фахівцями, не передбачає створення сприятливих умов, за яких конституційним чином приходитиме до влади нова чи вже визнана населенням країни політична сила. Зазначений сценарій може завершуватися силовою акцією, що передбачає (наприклад, події у Грузії) саме відокремлення регіону від конституційно означеної території з цілеспрямованим намаганням змінити небажану владу в країні. При цьому влада у відокремленому регіоні, як правило, лишається в руках тих сил, що підтримували, а інколи і спонукали розгортання згаданої силової акції. Приводом, зазвичай, стає присутність, наприклад, у регіоні певної кількості представників російської національності. Спадкові практичні засади ще з часів існування ізольованої системи (досвід, здобутий СРСР під час введення військ в Угорщину, Чехословаччину, Афганістан) стали основою для «становлення» нинішнього сценарію-тренду.

Керування хаосом у Криму

Досліджуючи через «призму» згаданих технологій події в Криму й аналізуючи численні матеріали ЗМІ, слід звернути особливу увагу на думку академіка РАН та депутата Держдуми Росії А. Кокошина щодо *прямої аналогії у можливому використанні соціальними науками Загальної теорії систем і теорії хаосу. Саме теорія хаосу, на думку академіка, у ряді випадків дуже корисна як додатковий інтелектуальний інструмент* [2]. Виходячи з цього, зрозумілим стає вже згаданий «сценарій-тренд», за яким має проходити статечно вибудована низка подій, а саме:

- 1) цілеспрямована дестабілізація існуючого соціально-політичного стану (зародження

і примноження хаосу), яку починають із проведення мітингів, зборів, акцій тощо, запроваджують/включають «зовнішні» і «внутрішні» засоби масової інформації, залучаючи групи певних осіб та політиків, що добре упізнаються населенням;

2) посилення хаосу шляхом активного використання у заходах громадян Російської Федерації (кількість яких штучно збільшується, наприклад, наданням російського громадянства або «російської карти»). Для цього посилюється, з всебічною підтримкою ззовні, інформаційний тиск, а також цілеспрямовано формують мережу недержавних організацій, які з часом мають стати точками утримування хаосу потрібної «структури»;

3) нарощується ззовні політико-економічний тиск на центральну владу, загострюються відносини з критичних питань, а також розбудовується на основі вже створених організацій суспільно-політичний центр, через який і за допомогою якого має реалізовуватися чітка програма дій.

Такий «сценарій-тренд» означається при аналізуванні усіх подій, що відбуваються в Криму. Навіть не беручи до уваги цілеспрямований потік дестабілізуючої інформації, що надходить із російських ЗМІ, достатнім стає згадування виступів і перегляд сайтів проросійських організацій або фондів, що розташовані на території Криму. Не тільки у ЗМІ, а безпосередньо, на сайті Російського руху Криму постійно наводилися виступи московського міського начальника Ю. Лужкова, який вперто озвучує свою постійну тезу: *Севастополь ніколи не передавався Україні, і ми його будемо повертати* [3].

Паралельно висвітлюються наукові надбання керівника Інституту країн СНД – депутата держдуми РФ К. Затуліна: *перебування в Криму американців незаконне з погляду українського законодавства, тож місцеві депутати, які виступають проти цього, краще знають закони України і більш законотрусливі, ніж керівництво цієї держави.*

Поряд з цим, нардеп Верховної Ради України Л. Грач наполегливо збирає підписи за те, щоб ЧФ РФ залишився у Севастополі назавжди, а віце-спікер АРК С. Цеков просить «денонсу-

вати Велику угоду і прийняти Крим у лоно історичних земель Росії» [4].

Уже на першому етапі (1991 – 2000 рр.), згідно зі «сценарієм-трендом», поряд із зазначеними та великою групою інших політиків, до роботи з дестабілізації соціально-політичного стану були задіяні і кримські проросійські організації. Одні брали і беруть донині активну участь у внутрішньоукраїнській політичній боротьбі, інші – цілеспрямовано формували і формують фон по болючих для проросійського населення проблемах, а саме: проти вступу України до НАТО та виведення Чорноморського флоту РФ з Криму.

Аналіз доводить, що найбільш впливовою й ефективною у справі дестабілізації суспільно-політичного стану в Криму стала свого часу проросійська організація – Російська община Криму (РОК). В її становленні активну участь ще свого часу брали офіцери Чорноморського флоту РФ, посівши в ній керівні посади. До цієї справи були також залучені і російські політики, у тому числі С. Бабурін, М. Лисенко, Ю. Лужков, К. Затулін, Д. Rogozin та багато ін. РОК має розгалужену мережу своїх осередків у містах і районах Криму, матеріальні і фінансові ресурси і бере активну участь у виборчих процесах, делегуючи своїх представників до органів як центральної, так і місцевої влади. Головною метою організації лишається посилення східного геополітичного вектора, зробивши його визначальним у інтеграції України і РФ.

Наприкінці 1990-х і особливо на початку 2000-х років, зі зміною керівництва в Кремлі, діяльність проросійського руху переходить до другого (активнішого) етапу. Цілеспрямовано розширюється і посилюється склад кримських проросійських організацій. Активізувалася фінансова їх підтримка російськими фондами: Юрія Долгорукого, «Москва – Крим», «Москва – Севастополь», «Москва – Росіяни». Ці фонди матеріально підтримують реалізацію комплексних програм діяльності. Вони також надають стипендії кримським студентам і, головним чином, тим, які беруть активну участь у роботах, що підтримуються зазначеними проросійськими організаціями. Розширюючи подальшу фінансову підтримку проросійського руху в Криму, Ю.Лужков заявляє (жовтень 2001 р.), що із залученням ряду організацій російських громад створено спільні торгові доми,

які вже відраховують частину прибутків на підтримку співвітчизників.

Запланованому формуванню засад нового етапу і планомірному переходу до нього через штучне загострення міждержавних відносин мали б сприяти дії, розпочаті російською стороною у безпосередній близькості біля Коси Тузла. Додатковим фоном мало б також стати непорозуміння у використанні гідрометеорологічних пунктів і морських маяків, в якому російська сторона зайняла неадекватно жорстку позицію. Однак у 2006 – 2007 рр. у Криму відбувається передчасний злам попереднього і становлення нового етапу «сценарію-тренду».

У соціально-політичному полі півострова здійснюється нове переформатування або реструктуризація існуючих проросійських організацій. Вона була «явно не на часі», але стала однією з причин проведення позачергових парламентських виборів в Україні, в яких взяли участь і лідери згаданих організацій. Слід зазначити, що, прийшовши до влади після виборів 2006 р. і ставши державними службовцями, представники проросійського руху відмовилися від антиукраїнської і сепаратистської риторики. Натомість вони змінили акценти, зосередивши увагу на несприйнятті євроатлантичного курсу нового керівництва, та включилися у банальну опозиційну боротьбу.

Це у системному плані суттєво вплинуло на загальний потенціал формування керованого хаосу в Криму. Для компенсації понесених втрат була проведена додаткова робота щодо стимулювання протистояння. Так, з новою силою починають заявляти про себе і вже відомі, і нові проросійські організації. Наприклад, РОК у 2006 р. організовує акції протесту проти проведення міжнародних військових навчань «Сі Бриз-2006», до яких приєднуються депутати ВР АР Крим, представники КПУ, блоку Наталії Вітренко. Здійснюється спроба проведення в Криму консультативного референдуму, яка у підсумку не реалізувалася. У серпні 2006 р. загострюється конфронтація між РОК і Меджлісом, яка виливається в бійку у Бахчисараї.

Водночас у Криму починають гучно заявляти про себе і дві нові організації з близькими назвами: Народний фронт «Севастополь – Крим – Росія» (увійшло 10 громадянських організацій)

та Національний фронт «Севастополь – Крим – Росія» (увійшло 16 громадянських організацій). Організації підняли на щит вимогу про відокремлення Криму від України та приєднання його до Росії. Вони організують підготовку і направлення звернення тодішньому президенту Росії В. Путіну із закликом ввести економічні санкції проти України у відповідь на порушення прав росіян, які мешкають у Криму.

Тоді також створюється кілька молодіжних організацій проросійського спрямування. Однією з них стало кримське відділення Міжнародного молодіжного фронту «Прорив». Ця організація вже в березні 2006 р. провела в Херсонській області акцію протесту проти повернення маяків Україні, які експлуатуються ЧФ РФ, а у травні спільно з Народним фронтом (Севастополь – Крим – Росія) організували пікет під гаслом «Скасуємо українську мову як непотрібу!». У День незалежності України (2006 р.) у Сімферополі здійснено акцію «Геть незалежності від Росії», а в березні (2007 р.) разом з Національним фронтом (Севастополь – Крим – Росія) проведено акцію проти українського ефіру. Вбачається зв'язок уже згаданої РОК з діяльністю іншої молодіжної організації – Кримське відділення Євразійського союзу молоді (ЕСМ). Організація активно співпрацює з ПСПУ, партією «Російський блок».

Суттєвих змін почала зазнавати вся соціально-політична структура півострова після російсько-грузинської війни. Нині штучно утримуване протистояння в Криму значною мірою почало звужуватися до протистояння в Севастополі між палкими прихильниками присутності ЧФ РФ і тими, хто є як противниками його базування в Криму, так і тими, хто відчувають від його перебування певну небезпеку. Серед ключових небезпек – військова, адже загострилося протистояння на світовій арені, викликане несприйняттям дій РФ найвпливовішими країнами. Тим більше, що відповідно до ст. 12 XIII Рішення Гаагської конференції від 18 жовтня 1907 р. про права та обов'язки нейтральних держав у випадку війни, якщо російська сторона вступає у військовий конфлікт з третьою стороною за умов нейтралітету України, сили ЧФ РФ мають залишити українську територію впродовж 24 годин.

Ситуація, що склалася, робить досить вірогідним виведення ЧФ РФ після 2017 р., а це

підвищує соціально-економічну небезпеку, пов'язану з майбутньою зміною майже всієї інфраструктури міста і прилеглих до нього територій. На тлі цього для населення стають більш відчутними екологічні небезпеки, пов'язані з присутністю ЧФ РФ. Усі зазначені ризики ще мають пройти стадію «визрівання» і безумовно впливатимуть на співвідношення «хаос: порядок» у соціально-політичній системі регіону.

Аналізуючи досить складний соціально-політичний стан у Криму, пригадуєш слова екс-командуючого ВМС України віце-адмірала Б. Кожина, що, на жаль, «українська влада не цікавиться подіями у Севастополі, коли принижують національну гідність держави чітко спланованими проросійськими демаршами, котрі лишаються за полем зору СБУ, міліції і місцевої влади. Зате Росія має чіткий план дестабілізації ситуації в Криму, причому на коротку та тривалу перспективу» [5]. Ці обставини сьогодні потребують дуже конкретних і динамічних дій, які мають вивести суспільно-політичну ситуацію в Криму з кризового стану.

Висновки та пропозиції

Враховуючи цілеспрямовану діяльність щодо створення умов, здатних забезпечити можливість застосування в Криму політичної технології, що базується на засадах «керованого хаосу», було б доцільно реалізувати українською стороною комплекс заходів, які можуть привести, з огляду на положення теорії систем, до позитивних результатів. Ідеться передусім про таке.

1. Врівноважуванню (нормалізації) соціально-політичного стану на першому етапі мала б сприяти реалізація Комплексної програми соціально-економічного розвитку Криму і м. Севастополь. Цей документ вже неодноразово розглядався і мав би базуватися на обов'язковому розв'язанні всього комплексу першочергових задач. Динаміка його реалізації і виконання мала б бути під пильною увагою як керівництва України, так і Криму. Саме реальні заходи Програми найбільшим чином можуть зцементувати як розпорошене за своїми симпатіями керівництво Криму, так і регіональну армію державних службовців, бізнесменів і населення.

2. Запровадження відкритих демократичних засад, а від того і стабілізацію емоційного стану

всіх верств населення Криму мало б забезпечити запровадження земельного кадастру, а також кадастру природних ресурсів регіону та територій, які займає ЧФ РФ. Земельним кадастром слід було б також передбачити території, що мають бути виділені на житлово-комунальне будівництво, господарські та рекреаційні цілі, репатріантам тощо.

3. Потребує політичної волі організація цілеспрямованої і кропіткої роботи з інвентаризації всієї інфраструктури ЧФ РФ і встановлення цивілізованих економічних відносин, пов'язаних з орендою територій, інфраструктури та послуг, що надаються флоту. Має бути сформоване чітке бачення того, що така структура, як ЧФ РФ у нинішньому його складі, є надлишковою для акваторії Чорного моря, і вона має бути на утриманні виключно РФ, а не населення України.

4. Для усунення передумов використання технології «керованого хаосу» мала б бути виключена із практики партійного будівництва дуже шкідлива тенденція з переформатування вітчизняного політичного поля, і особливо використання для цього адміністративного ресурсу. Йдеться про дії, які призводять до того, що на політичному полі України все більшу роль починають відігравати партії-підлітки. Ці партії не здобули сталого партійного авторитету, поважних та поважаємих традицій і стратегічних, перевірених роками і здобутим досвідом програм дій. Вони не здатні вести активний діалог в Криму, а це виключає гармонізацію відносин як в міжпартійному просторі, так і в електоральному середовищі. Такий стан справ особливо негативно впливає на врівноваженість і сталість соціально-політичного середовища, в якому представлені закордонні опоненти, що саме і є в Криму.

5. Стан екологічної ситуації досить важливий для населення Криму і міг би стати об'єднуючою силою. Тому проблеми покращення екологічного стану в регіоні потребують пильної уваги влади, а також концентрації зусиль кримських учених із залученням вітчизняних і закордонних фахівців до:

створення ефективної системи моніторингу екологічного стану;

розробки і запровадження визнаних на міжнародному рівні методик визначення екологічних збитків, завданих навколишньому природному середовищу, в тому числі і наслідками аварії у Керченській протоці, гідротехнічними роботами, що впливають на стабільність берегової лінії о. Тузла, розміщенням у Севастополі ЧФ РФ та його функціонуванням тощо;

розбудови необхідної інфраструктури для розвитку в Криму ефективної поновлюваної енергетики (геліо- та вітроенергетика, біогаз тощо);

створення цільової програми кардинального поліпшення екологічного стану шляхом забезпечення переробки й утилізації усіх видів побутових відходів, звернувши першочергову увагу на зони рекреації.

6. Розвиток рекреаційного потенціалу також є дуже важливим для покращення соціального клімату в Криму. Саме тому Програма з переробки й утилізації усіх видів побутових відходів, включаючи відходи зон рекреації, – дуже великий комплекс робіт, що потребують уваги і підтримки з боку місцевої і центральної влади. Було б доцільним під патронатом Кабінету Міністрів України та АР Крим із залученням вітчизняних учених і фахівців, а також із запрошенням провідних світових виробників технологічних систем і обладнання з переробки відходів, провести конкурс з метою визначення найбільш прийнятних типових установок цього профілю для Криму. Враховуючи те, що такі роботи мають бути здійснені і в інших регіонах

країни, потрібно було б провести відповідну роботу по розміщенню замовлень на виготовлення зазначених систем і обладнання з переробки відходів на вітчизняних підприємствах або терміново створених для цього із закордонними фірмами спільних підприємствах.

7. Враховуючи можливі проблеми з проведення такого масштабу будівельних робіт та політико-соціального клімату у Криму, було б доцільно під егідою керівництва країни та за участю найавторитетніших представників нації звернутися до молоді із закликом взяти участь у роботі будівельних студентських загонів з будівництва об'єктів по переробці відходів у Кримському регіоні. При цьому необхідно було б забезпечити найсприятливіші умови для участі студентів країни в роботах на розбудові рекреаційної інфраструктури Криму. Це створило б необхідний соціально-політичний клімат, в якому реалізація політичних технологій «керованого хаосу», а саме сценарію-тренду, стала б неможливою.

Джерела

1. *Пригожин И.* От существующего к возникающему: Время и сложность в физических науках. – М.: Наука, 1985. – 326 с.
2. <http://hochuznat.ru/uznat/Kavkazcy-iwut-v-soyuznika>
3. <http://www.zn.ua/1000/1550/46630/>
4. <http://www.zn.ua/1000/1550/62944/>
5. <http://glavred.info/news=/archive/2008/07/17/094739>